

ALEXANDRA GRUND, ANNETTE KRÜGER, FLORIAN LIPPKE (HG.)

Ich will dir danken unter den Völkern

Studien zur israelitischen und altorientalischen Gebetsliteratur.
Festschrift für Bernd Janowski zum 70. Geburtstag

Szerkesztők: Alexandra Grund, Annette Krüger, Florian Lippke
ISBN 978-3-579-08152-6

Kiadó: Gütersloh, Gütersloher Verlagshaus, 2013 (770 oldal)

A teológiai szakirodalom 2013 májusában egy nemcsak terjedelmes, de igen tartalmas *Festschrift*tel gazdagodhatott.

Az ünnepelt, Bernd Janowski, a Tübingeni Egyetem Protestáns Teológiai Fakultásának 70. életévét betöltő öszövet-séges *professor emeritusa*, akit immáron negyedik alkalommal lepnek meg kollégái ünnepi kötettel. A születésnap ajándék ezúttal több mint 750 oldal az ókori izraeli és közel-keleti imádságiro-dalomról.

A Zsoltárok könyvéből idézett cím „*Magasztallak, Uram, a nemzetek között*” (Zsolt 18,50, ill. 57,10) nemcsak a kötet tartalmáról, hanem a jubiláns kedvelt témáiról és főbb kutatási területeiről is árulkodik. Az idézet egyszerre utal Bernd Janowski kiemelkedő zsoltárkutatói tevékenységére, az öszö-vetségi antropológia területén végzett kutatásaira, és az ókori Izrael környezetében élő népek irodalmát vizsgáló és feldolgozó munkásságára. A neves tübingeni professzor ezeken a területeken a mai napig igen aktív, úgymint a kiadás alatt lévő *Texte aus der Umwelt des Alten Testaments* új sorozatának (TUAT.NF) egyik főszerkesztője, valamint a *Biblischer Kommentar zum Alten*

Testament új zsoltárkötetének (BK XV [Neubearbeitung]) egyik szerzője. Megemlítendő, hogy a zsoltárok antropológiájáról szóló 2003-as monográfiája (*Konfliktgespräche mit Gott. Eine Anthropologie der Psalmen*) 2013-ban már a 4. (bővített) kiadást érte meg Németországban, és a francia kiadás (2008) mellett újabban már angol nyelven is olvasható (2013). Tíz év alatt tehát a téma egyik alapvető szakirodalmává lett. Ezek mellett a professzor egy átfogó öszövet-ségi antropológia, és egy zsoltártanulmányokat tartalmazó önálló kötet előkészületein is dolgozik.

A Bernd Janowski sokrétű munkássága előtt tisztelgő mostani kötetben összesen 38 tanulmány szerepel, két angol nyelvű írás kivételével német nyelven.¹ A szerzők döntő többsége is németországi és svájci egyetemek, ezen belül elsősorban teológiai és ókortudományi fakultások, illetve kutatóintézetek oktatói és munkatársai közül kerültek ki, továbbá egy-egy tanulmány erejéig olaszországi, franciaországi és izraeli kollégák is hozzájárultak a kötethez.

Az ünnepi kiadvány szerkesztői a jubiláns egykori tanítványai, később munkatársai: Alexandra Grund jelenleg a marburgi öszövet-ségi tanszék profesz-

¹ A kötet tartalomjegyzéke letölthető a Német Nemzeti Könyvtár (*Deutsche Nationalbibliothek*) honlapjáról: <http://d-nb.inacfo/1034608835/04>

szora, Annette Krüger a tübingeni fakultás tudományos munkatársa és a TUAT. NF kiadásának koordinátora, Florian Lippke pedig a Bibel + Orient Museum (Freiburg, CH), valamint a berni és freiburgi egyetemek biblikus intézeteinek fiatal munkatársa.

A könyv négy fő fejezetre és további alfejezetekre oszlik. Az első nagy rész (I.) zsolttár tanulmányokat tartalmaz három témakörre bontva. Az első alfejezetben (I/1.) hat tanulmány a zsolttárok antropológiájával foglalkozik. Nem véletlen, hogy a Zsolt 8, mely ennek a témának talán egyik legfontosabb kiindulási szövege, két szerző megközelítésében is megjelenik. Ute Neumann-Gorsolke a kontextuális zsolttár-exegézis módszerével a Zsolt 3–14 kompozícióján belül vizsgálja a Zsolt 8,3 verset (15–35. old.), Miguel Gutierrez pedig strukturalista módon közelít ugyanehhez a zsolttárhoz (36–48. old.). Az emberi bűn antropológiai témájára Michael Lichtenstein a 36. zsolttáron keresztül reflektál (49–67. old.), majd Peter Riede a vigasztalás (68–79. old.), Jan Dietrich a káröröm és bosszú (80–92. old.), Florian Lippke pedig az istenképesség kérdését tárgyalja (93–120. old.) különböző zsolttárok és egyéb költői szövegek tükrében.

A következő alfejezet (I/2.) átfogó témái a kozmológia és a jeruzsálemi kultuszi hagyomány. Az öt tanulmány közül kettő a Sion-tradíciót érinti: Beate Ego a népek-tematika tradíció történeti alakulását vázolja fel (123–141. old.),

Martin Leuenberger pedig a Zsolt 48 két jellegzetes motívumának történelmi és vallástörténeti vonatkozásait tárja az olvasók elé (142–156. old.). Michaela Bauks a fa- és kert motívumain keresztül mutatja be az „isteni Kertész”-t (157–179. old.), Nikita Artemov pedig arra vállalkozik írásában, hogy feltárja a Zsolt 18,5 (= 2 Sám 22,5) sajátos fogalmának, a *na^álē b^áliyya’al* ’pusztító áradat/Ströme Belials’ kifejezésének lehetséges értelmét (180–193. old.). Az alfejezet végén Friedhelm Hartenstein tanulmánya olvasható, mely a monoteizmus exkluzív

és inkluzív formáit vizsgálja Deutero-Ézsaiás és kései zsolttárok idegen istenekről szóló tanításában (194–219. old.).

Az első fejezet harmadik blokkjában (I/3.) különböző zsolttárok és zsolttárversek exegézisét találjuk. Kathrin Liess a Zsolt 71 (223–237. old.), Tomohisa Yamayoshi a Zsolt 72,14 (238–252. old.), Tina Arnold a Zsolt 119,48 (253–264. old.), Angelika Berlejung pedig a

Zsolt 137 (265–287. old.) magyarázatát adja. Walter Groß a 139. zsolttár recepciótörténetébe enged belepillantani (288–298. old.), végül Yair Zakovitch több zsolttárt is érintve a „szinonim-etimológák” stílusjelenségére hoz példákat, ahol nem a szövegben szereplő tényleges kifejezések, hanem azok szinonimái állnak össze egyfajta rejtett, asszociatív szójátékká (299–305. old.)

A II. fejezet a Zsolttárok könyvének kívüli ószövetségi imákkal foglalkozik hét tanulmányban. Arndt Meinhold írása nyitja a fejezetet, aki a József-történet

(Gen 37–50) imahelyzeteit vizsgálja (309–323. old.). Raik Heckl és Heinz-Dieter Neef egyaránt Sámuel első könyvének imádság-szövegeihez szól hozzá, az előbbi szerző Anna fogadalmának (1Sám 1,11.21–24) intertextualitását (324–339. old.), utóbbi pedig Anna hálaénekének (1Sám 2,1–10) nyelvezetét és kompozícióját (340–355. old.) tárgyalja tanulmányában. Jeremiás személyéhez kötődik a következő három írás: Karin Finsterbusch a prófétai könyv egy szakaszában, a Jer 10,1–16-ban rejtve meghúzódó „jeremiási zsoltárra” hívja fel a figyelmet (356–372. old.), Christian Frevel (373–393. old.) és Hoby Randriambola-Ritsimihah (394–409. old.) pedig a Sirmak könyve egy-egy részének (JerSir 1 és 5) teológiáját tárgyalják. Végül a fejezetet Alexandra Grund tanulmánya zárja, melyben a hála és a kultikus zene kapcsolatát vizsgálja a Krónikák könyvében (410–431. old.).

A III. rész, mely az ókori Izrael környezetére, különösen annak imádság-irodalmára fókuszál, ismét alfejezetekre tagolódik. Elsőként (III/1.) átfogó tanulmányokat olvashatunk a témában. Helga és Manfred Weippert „Az imádkozó ember” címmel írtak egy nagyobb lélegzetű tanulmányt, melyben az ókori ember imádkozásának testhelyzeteit mutatják be számos ikonográfiai és nyelvészeti példán keresztül (435–490. old.). Hermann Michael Niemann a lépcsők és lépcsőfokok jelentőségét vizsgálja bibliai szövegek és szíria-palesztinai régészeti eredmények mentén (491–518. old.), Jan Assmann pedig a jog kodifikálásának és kanonizálásának egyiptomi és bibliai paraleljeire mutat rá (519–538. old.).

A következő alfejezet (III/2.) az egyiptológia és orientalisztika területére kalauzolja az olvasót. Az előbbi tudomány-

ágot két neves kutató képviseli: Hartwig Altenmüller a 18. dinasztia egyik imasztrakonját (542–556. old.), Joachim Friedrich Quack pedig az „Igazságtalanul üldözött ember imái” néven ismertté vált egyiptomi szövegeket kommentálja (557–593. old.). A sumerológia képviselőjében Hans Neumann, az ugaritológia területéről pedig Herbert Niehr egy-egy hozzájárulását olvashatjuk a kötetben. Neumann a sumér imádságirodalom egyik sajátos formájáról, az istenségnek címzett levelekről (*Gottesbriefe, letter-prayers*) értekezik (594–602. old.), Niehr pedig a király(ság) és az imádság különféle kapcsolatát vizsgálja, ugariti példákat hozva a király által, a királyért és a királynak mondott imákra (603–622. old.).

A fejezet utolsó blokkjában (III/3.) az antikvitás zsidósága és az iszlám kap szerepet. Elsőként Alexandriai Filón imádságról szóló tanítását ismerteti Otto Kaiser (625–644. old.), majd Hermann Lichtenberger a IIQP^a qumráni zsoltártekercs Jeruzsálem-orientáltságát emeli ki írásában (645–657. old.), végül pedig a Zsolt 104 recepcióját mutatja be a Koránban Annette Krüger (658–667. old.).

A kötet utolsó, IV. része kitekintést ad a rendszeres és a gyakorlati teológia felé. Ebben a fejezetben elsőként az ünnepelt feleségének, J. Christine Janowskinak az írását olvashatjuk, aki Immanuel Kant imádságértelmezéséről értekezik tanulmányában (671–708. old.). Günter Thomas az imádságról és az istenről szóló tan kapcsolatának súlypontozott teológiatörténeti áttekintése után annak problematikájára reflektál, hogy az ember befolyásolhatja-e Isten döntéseit az imádság által (709–731. old.). Michael Welker a „Lélek és szabadság” témáját járja körül, választ

keresve és kínálva az alapvető kérdésre: Hogyan ismerhető fel az Isten Lelke által teremtett szabadság? (732–749. old.). A kötetet egy valláspedagógiai tanulmány zárja, melyben Andreas Reinert a zsolttárogat és az antropológia témáját a középiskolai vallásóra kontextusában vizsgálja, majd pedig a gyakorlatba átültetve „az ember mint egész” tematikájához kínál kidolgozott óravázlatot (750–765. old.).

Bár a szerzők jelentős része nagyhírű, nemzetközileg is jegyzett vezető kutatónak számít, a fiatalabb és így még ismeretlenebb szerzők, vagy a ritkábban publikáló lelkészek beazonosítására nagy segítséget nyújtanak azok a rövid szakmai bemutatások, melyeket a kötet legvégén olvashatunk (767–770. old.). Hiányoznak viszont fontos regiszterek, melyeket tanulmánykötetek esetében ugyan nem mindig szokás alkalmazni, mégis jelentősen egyszerűsítene az igen gazdag tartalmú, de tematikusan egységes könyv használatát, ha válogatott bibliai helyek és biblián kívüli források mutatója, valamint név- és tárgymutató is segítené az olvasók tájékozódását.

Eltékintve néhány formai következetlenségtől és elírástól, valamint a szubjektív megítélésünk szerint nem igazán esztétikus borítótól, egy nagyon jól használható szakkönyvvel gazdagodott a teológiai tudomány, melynek érdekes és értékes írásai tudományos szempont-

ból minden igényt kielégítenek. Külön kiemelhető, hogy több tanulmány gazdagon illusztrált, ami még tovább fokozza az ikonográfiai jellegű tanulmányok élvezhetőségét és érthetőségét. Szintén nagy segítsége a mélyebben érdeklődő kutatóknak, hogy az egyes tanulmányok végén részletes bibliográfia szerepel, mely olvasóbarát módon teszi gyorsan áttekinthetővé az egyes témák vonatkozó szakirodalmát.

Az imádság-tematika nemcsak a jubiláns szerteágazó munkásságát fogja jól keretbe, hanem a ma egyházának és a mindenkori keresztyén embernek az egyik kiemelten fontos feladatára is rámutat. A kötet sokféle irányból közelíti meg a témát, így meglehetősen szélesre tárja kapuit az olvasóközönség előtt. Leginkább az ószövetségi és ókortörténeti tudományok iránt érdeklődők számára ajánlható a kötet, de a rendszeres teológia művelői is közel száz oldalban találkozhatnak az imádság dogmatikai megközelítésével, a vallásstanárok pedig akár egy tanórát is megtarthatnak az utolsó tanulmány vázlatá alapján.

Végezetül: Isten éltesse Bernd Janowski professzort, hogy munkájával még nagyon sokáig gazdagíthassa az ószövetség-tudományt, valamint illesse köszönet a szerzőket és szerkesztőket, akik ezzel a szép ajándékkötettel nem csak az ünnepeltet örvendeztették meg.

Németh Áron